

“FİKİR YÜKLÜ SƏNƏTKAR”IN DÜŞÜNDÜRƏN POEZİYASI HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏR

İsaxan İsaxanlı

Hamlet İsaxanlının poeziyası haqqında müxtəlif ölkələrdə - Azərbaycanda, Gürcüstanda, Rusiyada, Türkiyədə, İranda, Çində və digər ölkələrdə yazılıb, şeirləri dünyanın bir sıra dillərinə tərcümə edilib, kitabları dərc edilib, tədqiqatçılar, ədəbiyyatşünaslar, şairlər, yazıçılar onun poeziyası ilə bağlı müxtəlif fikirlər söyləyiblər, məqalələr yazıblar. Hər yazan da Hamlet İsaxanlı yaradıcılığına, təbii olaraq, öz poetik düşüncə və qavrama müstəvisindən baxıb, qiymət verib. Hamlet İsaxanlıni yaxşı tanıyan, həyatı boyu onun ətrafında olan, onun dünyaya, həyata, insanlara münasibətlərinin canlı şahidi olaraq, “bəlkə başqalarına açıq görünməyən bəzi məqamaları açma bildim” arzusuyla mən də yazmaq fikrinə düşdüm Hamlet İsaxanlı poeziyası haqqında.

Hamlet İsaxanlı mənim qardaşımdır. Mənə yazmağı, oxumağı, sözün həm hərfi, həm də məcazi mənasında, öyrədən bir insandır. Uşaq vaxtlarımdan Hamlet haqqında ailəmizdə, böyüklərimizdən eşitdiyim fikirlər, sonrakı həyatımda onunla gündəlik ünsiyyətim, hər mənada birlikdə olmağımız, düşünürəm ki, onun həm insani keyfiyyətlərinin, həm də yaradıcılığının, o cümlədən poetik yaradıcılığının hər kəsə görünməyən tərəflərini, xüsusiyyətlərini müşahidə etməyimə imkan verib.

Hamlet İsaxanlı ciddi bir elm adamı olduğu qədər də sadə, zarafatçı, təvazökar və əlçatan bir insandır. Məncə, bu iki insani qütbü özündə təbii şəkildə ehtiva edən şəxsiyyətlər günümüzdə çox deyil, daha doğrusu, bir əlin barmaqlarıyla sayılabilən qədərdir. Onun bu sadəliyi və əlçatanlığı bəzən hətta, insanlar tərəfindən, müəyyən mənada, qeyri-ciddilik kimi də başa

düşülə bilər. Bir dəfə, təhsil sahəsində kifayət qədər yüksək vəzifədə olan bir tanışım, Hamlet İsaxanlının Brilliant Dadaşovanın bir televiziya proqramında iştirakı ilə bağlı mənə “Hamlet müəllim kimi bir şəxsiyyətin onun proqramında nə işi var?” deyərək, dostyana iradını da bildirmişdi. Mən o anda, Hamlet İsaxanlı ilə digərləri arasındakı sadəlik, təvazökarlıq və əlçatanlıq – demək ki, böyüklük fərqlərinin bir daha şahidi oldum. Bəlkə elə bu duyğu fərqlərindən yaranıb aşağıdakı misralar:

*Mənə “sanballı ol” söyləyən dostlar,
Deməyə nə var?!
Başqadır gərmiş –
O qədər də sadə deyilmiş bu iş...*

Hamletin ədəbiyyata, poeziyaya gəlişi bəziləri, bəlkə də, çoxları üçün gözlənilməz olsa da, şəxsən mənim üçün bu çox təbii bir hadisə idi. Hələ lap uşaq ikən bizim ailəmizdə ədəbiyyatın, poeziyanın xüsusi yeri olub. Hamletin hər kəndə gəlişi bizim üçün hər mənada xüsusi hadisəyə, o cümlədən, həm də bir ədəbiyyat, poeziya bayramına və imtahanına çevrilirdi. O, hər dəfə kəndə gələndə biz qardaşların hamısına, onun növbəti gəlişinə qədər oxumaq üçün, əsərlərin ayrı-ayrı siyahısını verirdi. Təbii ki, əsərlərin sayı onun növbəti dəfə nə vaxt gələcəyinə uyğun olurdu və biz verilən kitabları oxumağa borclu idik. Amma bununla da iş bitmirdi. O vaxt 48, və ya 96 vərəqli qalın dəftərlər olurdu. Hamletin tələblərinə görə bizim hər birimiz oxuduğumuz hər əsər haqqında həmin əsərin əsas məqamlarını özündə əks etdirən qısa məz-

mununu - təxminən 5-10 səhifəlik yazı yazmalıydıq. Mən o vaxt elə düşünürdüm ki, Hamlet bu yazını bizim “mən o kitabı oxudum” sözüməzə inanmadığı və buna bir daha yazılı əmin olması üçün yazdırırdı. Amma indi bu sətirləri yazanda öz-özümə düşünürəm ki, bu məsələdə inamsızlıq elementləri yəqin ki, var imiş, lakin o, bunu, əsasən, bizdə yazı vərdişi aşılmaq, bizə yazmağı öyrətmək məqsədi ilə edirmiş. Bütün bunlara kimin necə əməl etməsi haqqında yazmaq bu yazımın məqsədinə daxil olmadığı üçün, tək onu qeyd etmək istəyirəm ki, məndə də ədəbiyyata, poeziyaya məhəbbətin yaranmasının əsas qaynağı bu dediklərim olmuşdur. O günlərdə baş tutan yarışmaları, xüsusən də poetik yarışmaları unutmaq mümkün deyil. “Koroğlu”nu, “Vaqif”i bir-birimizlə deyişə-deyişə, sözün əsl mənasında, əzbərləməyimiz və o deyişmələrdən aldığımız zövq məni də ədəbiyyata bağlayan unudulmaz günlərdir. Və bütün bu ssenarilərin müəllifinin - Hamletin nə vaxtsa ədəbiyyata, poeziyaya gəlməsindən, elm vasitəsilə deyilməsi, ifadə edilməsi mümkün olmayan insani hisslərinin poetik yolla deyilməsindən təbii nə ola bilərdi ki?! Poeziyaya olan səmimi uşaqlıq sevdasının birdəfəlik türəklərdən silinib atılması mümkündürmü?!

*Bir gün günaha batdım –
İçimdəki sadə, təmiz,
Başqa nəfəs toxunmamış,
Məclislərdə oxunmamış
Şeirə bənzər misraları
Silkəlayib oyatdım.
Sətir-sətir, cümlə-cümlə
Qələmimlə
Bəzəyib çölə atdım,
Özümə iş yaratdım
Qafiyəli, musiqili sözümlü
Kağıza köçürməkdən
Saxlamışdım özümü
Necə kərə.
Sözümü vurdum yerə,
Uydum sevdalı şeirə.
Bağışlayın,
Gücüm yox, bu olasıydı,
Bu, uşaqlıq sevdasıydı...*

Məchul bir yürüşə çıxdı şeirim

Bir dəfə Rusiyada yaşayan bir dostum mənə “Hamletin şeirləri çox gözəldir, amma onları oxuyanda onun riyaziyyatçı olduğu hiss olunur”, dedi. Sözün intonasiyasından, “amma”sından və söhbətimizin ruhundan hiss etdim ki, o, “riyaziyyatçılığı” şairin poeziyasının çatışmazlığı kimi görür. Doğrudan da, bir çox insanlarda belə bir fikir formalaşmışdır ki, şeir yazmaq şairlərin işidir, elm adamları isə gedib elmləri ilə məşğul olsunlar. Guya ki, “şairlik fakültəsi” adlı fa-

kültə var və şairlər həmin fakültəni bitirib şair olublar. Əlbəttə, hər hansı bir sənət sahibi olmaq mütləq bir ustaddan dərs almaqla ola bilər, bir sahə üzrə elmlə məşğul olmaq, alim olmaq üçün gecə-gündüz tədqiqatla məşğul olmalısən. Şairlik isə fərqli bir şeydir. Bunun üçün insanın, hansı peşə sahibi olmasından asılı olmayaraq, sadəcə, “ilhamdan mayası” gərəkdir. Allah vergisi olmadan, gedib Şirazda Sədinin məzarı üstündə gecə-gündüz namaz qılsan da, şair ola bilməzsən.

Dahi Nizami deyirdi ki, “Ərşin ötən bülbülü say şairi / Özgələrə eyləmə tay şairi” (“Sirlər xəzinəsi”, “Şeir in mərtəbəsi haqqında”). Doğrudan da, şair həmişə əlçatmazlıq simvolu, hörmət unvanı sayılıb. Amma indi “şairlərin” yağışdan sonra köbək kimi artması şeirə, sözə münasibətə bir az ucuzluq gətirib sanki! Vaxtilə Səməd Vurğun qeyd edirdi ki, “şeyri yazmırlar, yaradırlar”. Şeir quraşdırmaq nəhayətdə cızma-qaraçılığa gətirib çıxardır. Sətsiz-hesabsız “şairlərin” və “şeyrlərin” müxtəlif mətbuat səhifələrini, kütləvi-informasiya vasitələrini, saytları zəbt etməsi də böyük Vurğunun dediyi bu kəlamlara əməl etməməkdən doğub. Müşfiqin dediyi də bu fikirləri təsdiq edir: “Şairəm söyləyir yerindən duran / adamın üzündə həyə gərəkdir”. Və ya Şəhriyarın “Şair ola bilməzsən, anan doğmasa şair / Missən, a balam, hər sarı köynək qızıl olmaz” misraları, yaxud, Məmməd Araz demişkən, “Şeir bülbülləri o qədər çoxalıb ki, ilhama sarılmaq, qələm götürmək papiros çəkməkdən asan olubdur”. Amma, bütün bunlarla yanaşı, əlbəttə ki, yaxşı sözə, yaxşı şeirə həmişə ehtiyac var, gözəl şeir içimizi təmizləyir, bulaq kimi duruldu. Belə bir zamanda yeni söz demək, əsl şairlər cərgəsinə qarışmağın nə qədər çətin olduğunu isbat etməyə ehtiyac yoxdur.

*Tanrım, mənə yar ol, bir dastan yazaq
Taptanmış fikirdən, boş sözdən uzaq
Ya al qələmimi, dəfolum, gedim
Ya da sınağa çək, hünərimə bax –*

deyərkən, Tanriya Nizamisayağı müraciət edən, “Şeir adlı bir şıltaq canana uyan” Hamlet İsxanlı inamla, hünərlə, cəsarətlə şairlər meydanına atılır. Və bütün yaradıcılığı boyu məhz “tapdanmış fikirdən, boş sözdən uzaq bir dastan” yaratmaq amalı açıq-aydın görünür Hamlet İsxanlının. “Elm adamının, filosofun şeir yazması elmi-fəlsəfi yolla deyilə bilməyən hiss və həyəcanı ifadə etmək üçündür. İş peşəkar şair olub-olmamaqda deyil, şairliyi məşğuliyyətə çevirməkdə deyil. Elm adamının öz, kifayət qədər ağır, faydalı və maraqlı məşğuliyyəti var. Dünyanın, təbiətin sirləri üzərində baş sındıran, başqalarının görmədiyini görə bilən insanda öz hisslərini ifadə etmək istəyi baş qaldıra bilər. Bu hisslər, bu istək niyə də şeirə dönməsin?!” (Hamlet İsxanlının “Ömər Xəyyam – “Yaşamağa nə var ki!..” şeirindən bir parçaya nəzər salaq:

*Sözümüzün keşiyində dura bilsək,
Hədəfləri bircə-bircə vura bilsək,
Gələcəyi günümüzə qura bilsək,
Yaşamağa nə var ki!..*

*Dörd tərəfdə ağ yalanlar görünməsə,
Xain, quldur saxta cildə bürünməsə,
Yaltaq adam ayaq altda sürünməsə,
Yaşamağa nə var ki!..*

*Vətən, millət şüar deyil, amal olsa,
Ortaqlıqda hünər olsa, kamal olsa,
Söz sahibi, hünər əhli xoşhal olsa,
Yaşamağa nə var ki!..*

Bu misralarla, “ey yaltaq adam, ayaq altda sürünmə, yaşadığımız bu dünyanın gözəlliyini, nizamını pozma!”, “dediyin sözün arxasında dur, ona əməl et!”, “məqsədsiz yaşama, qarşına məqsəd qoy və onlara bircə-bircə çatmağa çalış”, “bugünkü əməllərinlə bu millətin, xalqın xoşbəxt gələcəyinə öz töhfəni ver, bu sevgin şüar deyil, amal olsun” deyərək həyatın, cəmiyyətin böyük bir bəlası olan yalançılıq və yaltaqlıq xəstəliyinə qarşı öz vətəndaşlıq və insani səsinə ucaldır şair. Heç bir haqsızlığa dözmür, böyüklərinin verdiyi “oğul, haqqa sığın!” məsləhətini qulağında ömürlük sırğa etmiş, sanki həyat kredosuna çevirmişdir şair. Odur ki, şeirlərində də, həyatda olduğu kimi, haqqın, ədalətin daimi carçısıdır o, dözə bilmir dünyanın yanlış gərdişlərinə:

*Haqqa sığınan döyülür,
Haqqı tapdayan öyülür,
Düz söz söyləyən söyülür,
Başa keçir yalan, nadan,
Baş açmadım bu dünyadan.*

Dünyada hər şeyin sərvətlə, şöhrətlə deyil, məhəbbətlə, sevgi ilə hasil olduğuna əminliyini ifadə edir şair:

*İstəsən ki, duyğuların
Havalanıb zilə çatsın
İnsanların qədrini bil,
Hər işində haqqa sığın,
Qoy bir olsun könüllə dil.
Səni sərvət, şöhrət deyil,
Sadəcə sevgi yaşatsın...*

Həyatda da yumor hissi kifayət qədər yüksək olan Hamlet İsxanlı poetik yaradıcılığında da insanlarımızı və ümumilikdə cəmiyyətimizə xas olan bir sıra problemləri, yeri gəldikcə, yumor ruhunda “həll edir”. Bu baxımdan onun “Qoyunlar xoru”, “Dözə-dözə”, “Ax, Avropa”, “A millət” şeirləri diqqəti cəlb edir.

“Qoyunlar xoru”nda böyük Şəhriyarın “Qorxum budur oyun ola / Millət yenə qoyun ola” qorxudolu həyəcanını yenidən canlandıran şair, “Yaradana şükür

deyə-deyə, qoyun gözünü döyə-döyə” yaşayanları yuxudan oyatmağa çalışır, belə həyatsürmənin təhlükəli gələcəyi haqqında onları xəbərdar edir:

*Qoyunsansa sual vermə
Daha demə
Nədən belə havalandıq, dəm olduq,
Ağzı qara canavara yem olduq?!*

Bu ruh “Dözə-dözə” adlı şeirdə davam etdirilir və şair, demək olar ki, bu gün cəmiyyətimizdə kök atmış bütün ədalətsizliklərə - “rüşvətin xırdasına, yekəsinə, böhtana, nifrətə, kinə, boş-boş danışanlara, mənəm-mənəm deyənlərə, güclünün gücsüzü əzməsinə, toy-ların qulaq batıran səsinə, yalana, soyğuna, talana, sözdən uzaq əmələ” və nəhayət “xəritənin sol küncündəki ləkəsinə” - düşmən tərəfindən zəbt edilmiş Azərbaycan torpaqlarına qarşı milli etinasızlığa, “dözülməz çox dərdlərə dözdük... dözürlük hələ” deyərək, öz kəskin etirazını bildirir. “Ax, Avropa...” şeirində, əsasən, Azərbaycanın demokratikləşmə yolundakı fəaliyyətinə işarə edilir, Avropa, Amerika ilə qarşıdurma azarına tutulanlar ifşa olunur.

*Bu diyarda fərqi yoxdur
Adi polis, ya da nazir,
Biz almasaq öləsiyik,
Rüşvətimiz dildə gəzir,
Biz ənənə dəlisiyik -*

deyən şair cəmiyyətimizdə rüşvətin dərin köklər saldığını bir daha diqqət mərkəzinə çəkir. “A millət” şeiri ilə bütünlükdə cəmiyyətimizdə mühüm bir məsələ - insanlarımızın dilə, elmə, təhsilə münasibəti Sabir-sayağı tənqid atəşinə tutulur:

*Millətin işləri başından aşır,
Gecə-gündüz toyda, ya bazardadır.
Millətə oynayıb gülmək yaraşır,
Elmə, fəlsəfəyə vaxtı hardadır?!*

İnsanların cəmiyyətdəki rolu, siyasət, dövlətçilik, Milli Məclisə seçkilər, “lal Millət vəkilləri” kimi məsələləri də unutmayan şair işlərin belə getməsindən əndişəli olsa da, “keçər dövrən belə qalmaz / Şad ol könül, nə məlulsan” ruhunda son verir düşüncələrinə:

*Gah sağa, gah sola, gah dala getdin,
Nə dövlətə, nə də kamala yetdin.
İşlər belə getsə... yox! Belə getməz -
Belə getsə millət kamına yetməz.
böyük çoxbilgin” məqaləsindən).*

Məncə, bu fikirlərlə Hamlet İsxanlı “Sizdə şeir yazmaq marağı hardan oyandı və ya necə oldu ki, şeir yazmağa başladınız?” sualının ən səmimi cavabını vermişdir.

Böyük insanlara, elmdə, sənətdə, ümumiyyətlə həyatda, hər hansı bir sahədə böyük uğurlar qazanmış və eyni zamanda, poetik yaradıcılıqla məşğul olan insanlara bu sual həmişə veriləcək. O cür insanın şairliyi onun elminin, bir elm adamı kimi qazandıqları uğurların, insanlığa verdiklərinin önünə keçsə də, onun kölgəsində qalsa da, həmişə! Çünki belə insanların gördüyü hər iş, təbii olaraq, digər insanların marağına səbəb olur. Tanınmamış, hər-hansı bir sahədə mühüm işlər görməmiş insanlar isə şeir yazsa da, yazmasa da, ona belə suallar, demək olar ki, verilmir (peşəkar şairlər istisnadır).

*Məchul bir yürüşə çıxıbdı şeirim,
Göylərdən yerlərə enir astaca.
Kiminlə görüşə çıxıbdı şeirim?
Öz xəyal atını minir astaca...*

*Ürəyimdən qopur, üzülüb gedir;
Qələmdən kağıza süzülüb gedir,
Qaydalı-qaydasız düzülüb gedir –
Doğulur astaca, dinir astaca.*

2001-ci ildə işıq üzü görən ilk şeirlər kitabımı – “Təzadlar”ı bu misralarla başlayır Hamlet İsxanlı. Bu misralarda bir tərəfdə, əsl şairlər cərgəsində yer almağın, oxucuların qəlbində yuva salmağın nə qədər çətin olduğunu və bu yolun bir qədər qeyri-müəyyən ola biləcəyini yaxşı başa düşən bir şair varsa, ikinci bir tərəfdə, öz şairlik ilhamına və istedadına güvənən, poeziyaya yeni ruh, forma və məzmun gətirməsi ilə uğur qazanacağına əminlik hissi ilə fərqlənən bir şair görünür. Artıq müəllif, uşaqlıqdan bəri içində gizlətməyə, boğmağa çalışdığı şairlik hissələrinin qarşısını almaqda acizdir, “ürəyindən qopub kağıza süzülür”, “qaydalı-qaydasız düzülüb gedir” artıq bu hissələr. Şeirinin sonluğu məqsədin şeir deyil, ehtiras ifadə etmək olduğunu, yaradıcılıq ehtirası ilə yaşamağın gözəlliyini vurğulayır. Şeirinin özündən deyil, əsasən, onun yaranma prosesindən, “şeirə gedən yolun həyəcanı”ndan zövq alır şair, şeir bitən kimi, uzun-uzadı ondan həzz almaq deyil, yeni şeir ideyası ilə həyəcanlanmaq maraqlı gəlir ona, “yeni bir şeirlə qaynayır qanı” şairin:

*Elə ki, şeirlə dolur varağım,
Bir vüsal sevinci duymuram niyə?
Astaca-astaca sönür marağım,
Nədən öz yazıma durmuram yiyə?*

*Başqa bir sevdaya gəlir gümanım,
Gerçək dünyamızdan uzaqlaşırım,
Yeni bir şeirlə qaynayır qanı,
Təzə bir aləmlə qucaqlaşırım.
Axtarış, ehtiras şeirin canıymış...
Könlümü oynadan şeir deyilmiş,
Şeirə gedən yolun həyəcanıymış...*

Bu misraları oxuduqca şeirə, şairliyə, çoxları kimi, yalnız Allah vergisi olaraq baxmayan, şeirin həm də bir elm olduğunu vurğulayan, elmdə olduğu kimi, “axtarışsız şeir olmaz, ehtirasız poeziya yoxdur” deyən bir alim-şair surəti dayanır qarşımızda və bu surət bütün Hamlet İsxanlı poeziyası boyu yol yoldaşı olur oxucunun. Məhz şeirin sonunda gəldiyi fəlsəfi qənaət Hamlet İsxanlı poeziyasının daxili ruhunun gücünü göstərməklə yanaşı, həm də onun şeir sənətinə, şairliyə münasibətinin ciddiliyini ortaya qoyur.

Haqqı tapdayarmı haqq sevən insan?

Savadı, biliyi, elmi, dünyagörüşü, həyat təcrübəsi, cəmiyyətdə qazandığı hörmət və nüfuzu imkan versə də, mən heç vaxt Hamleti həyatda kiməsə birbaşa öyüd-nəsihət verən, “ağıl öyrədən” görməmişəm. Tam əmin olduğu bir fikri belə həmsöhbətinə çatdırmaq üçün heç vaxt “bu belədir” demir, bir qayda olaraq, “bəlkə belə daha yaxşıdır”, “bəlkə bu versiyaya da baxasınız” metodundan istifadə edir. Sürdüyü həyat tərzində, insanlarla rəftarında, həyata münasibətində, gördüyü əməli işlərdə, bir də şeirlərindədir onun məsləhətləri. Əslində şeirlərində də o, açıq şəkildə məsləhətçi deyil, amma hərdən məsləhət vermədən də olmur:

*Həyata bolluca qucaq açınız,
Sevgidən od alsın arzularınız.
Yerdə dayanmayın, göydə durmayın,
Uçsun yel qanadlı xəyallarınız.*

*Gündüzlər günəşdən, gecələr aydan
Zərif işıq əmsin duyğularınız.
İnsanı, torpağı, Allahu sevin,
Eşqə səcdə qilsin qayğularınız.*

Bu misralar ilk anda, sanki sevnələrə bir şair məsləhəti kimi görünə bilər. Amma, əslində, həyatda kifayət qədər uğur qazanmış bir insandan həyatın yeni yolçularına – gənclərə uğur qazanmanın sirlərini açır bu misralar. Amma “yel qanadlı xəyallar”la, arzularla yaşamaq kifayət deyil həyatda uğur qazanmaq üçün, əməli iş keçməyəndə arzu da, xəyal da puçdur, heç nədir:

*Tutuşaq, a dostlar, əl-ələ
Keçməsək arzudan əmələ
Böyük bir təhlükə, qorxu var –
Məhv olar, puç olar arzular.*

Vətən, millət şüar deyil, amal olsa...

Cəmiyyətdə olan haqsızlıqlara laqeyd qala bilməmək, onları dilə gətirmək, yanlışlıqlara göz yumma-

maq, ədalətsizləri ədalətə, insafsızları insafa, insanlıqdan uzaq düşmüşləri insanlığa dəvət etmək, doğru yola çağırmaq millət, torpaq, vətən sevgisindən irəli gələn xüsusiyyətlərdir. Vətən haqqında “Azərbaycan deyiləndə ayağa dur ki, Füzulinin ürəyinə toxuna bilər” intonasiasında şeirlər yazmayıb Hamlet İsxanlı. Hesab edirəm ki, bu onun təbiətindən, gurultulu sözlər, fikirlər işləməkdən hər zaman uzaq durmasından, ümumiyyətlə, xəyalpərvər olduğundan daha çox realistliyindən irəli gələn bir “çatışmazlıqdır”. Onun bütün yaradıcılığı boyu əsl, canlı vətən sevgisi, özü də çox aydın şəkildə təzahür edir. Hər şeyi gözəldir vətənin – aranı da, dağı da, bağçası da, bağı da!

*Bulaq çaya dönmür, axır şırhaşır,
Sevda kim meşədə kim pıçıldadır?
Hər yanda möcüzə, xəyalım çadır,
Aran da gözəldir, dağ da gözəldir.*

“Gündoğandan günbatana” bütün dünyanı dolaşmış, “iynə olub aləmi ipə-sapa düzmüş” şair “yaraşlıq, möcüzəli bir diyarda” olsa belə, vətən həsrətini hiss edir:

*Yaraşlıq, möcüzəli bir diyar,
Ammə orda nə eşqim, nə izim var,
Öz yurdunda gül açmışdı arzular,
O güllərin qoxusundan harda var?!
Yaxşı deyib ustadımız Şəhriyar:
“Yel gələndə ver gətirsin bu yana,
Bəlkə mənim yatmış bəxtim oyana”.*

“Çox ölkələr gözdüm, şəhərlər gördüm / Sənin bənzərini görmədim, Bakı!” deyən şairin “Bakı” şeirinin hər misrasında hiss edilir Bakıya vurğunluğu:

*Yaradan bizlərə pay yollayıbdır,
Hüsnünü tarixlər sığallayıbdır,
Gözəlin yaşını sormağ ayıbdır,
Həmişə cavansan, ey qədim Bakı!*

*Odlu günəş çimər mavi Xəzərdə,
Ulduzlar saxlayar səni nəzərdə,
Səni düşünürəm hər an, hər yerdə,
Başqasına könül vermədim, Bakı!*

Qürbətdə qonaq olan şairi vətən hər şeyi ilə - payız, baharı, qışı ilə, xəzanı, saralmış yarpaqları ilə maqnit kimi özünə çəkir, eyni zamanda, təbiətin dəyişkənliyini, payızın, xəzanın gözəlliyini yada salır:

*Burda nə payız var, nə bahar, nə qış
Oğulsansa, gəl bu gərdişə alış.
Burda xəzan olmur, yarpaq saralmır
Şairim, vətənə dönməyə çalış
Burda nə payız var, nə bahar, nə qış.*

Dünyanı eşq yaşadar!

Hər şeyi gözəldir vətənin – aranı da, dağı da, bağçası da, bağı da!

Heç şübhəsiz, şairin şairlik qüdrətini göstərən əsas meyarlardan biri, daha doğrusu, birincisi onun sevgi şeirləridir. Hər mövzuda - sədaqət, dostluq, hətta vətənsəvrlik kimi mövzularda belə saxta hisslərə dir-səklənərək şeir yazmaq olar, bircə sevgi şeirlərindən başqa! Sevməsən, eşqin, məhəbbətin sənə verdiyi o “gözəl əzab”dan (*красивое страдание* – S. Yesenin) pay düşməyə qismətində, dadını duymasan o hissin, bu mövzuda insanı haldan-hala salan, içini duruldan, ruhunu oynadan şeirlər yazmaq mümkün deyil. Hamlet İsxanlı poeziyasının əsas xüsusiyyətlərindən biri məhz onun həmişə yaşar məhəbbət mövzusunda yeni ruh verməsindədir. “Özündən deyən” şairlər “səni Məcnun kimi sevirəm”, “Kərəm kimi oduna yanaram”, “Koroğlu kimi özümü döyüşlərdə həlak edə-rəm sənin yolunda” deyir, daha nə bilim nələr, nələr vəd edir sevgisini bildirmək üçün! Hamlet İsxanlı isə sevdinin sevgisini hamının dediyi üslubda açmır, sevdinin yolunda nə “Məcnun kimi səhralara düşmür”, nə “dəli şair” kimi (*Mehdixan Vəkilovun S. Vurğunla bağlı eyniadlı povestinə işarədir*) “insanlardan uzaq düşüb seyran-cüyür ovutmur”, nə də “Fərhad olub dəryaları məcrasından döndərmir”, o, sadəcə sevir, “gündən-günə daha dolğun, daha incə” hisslərlə, “yərə həsrət yağış kimi, leysan kimi” sevir sevdini, zəmanə qəhrəmanları kimi sevdininə “dünyanın naz-nemətini bəxşiş göndərmir” şair, onun sevgisinin ilahiliyi sadəliyindədir, ona görə də oxucusunu ovsunlaya bilir, Hamlet İsxanlı:

*Səni sevdim gündən-günə daha dolğun, daha incə,
Düşünmədən, daşınmadan, bər-bəzəksiz,
çox sadəcə.*

*Səni sevdim yərə həsrət yağış kimi, leysan kimi,
Səni sevdim gözəlliyə heyran olan insan kimi...
Sadəcə, çox sevdim səni,
Səni sevdim çox sadəcə!...*

Gecə-gündüz sevdininə yaxın olmaq, qəlbini çırpıntılarını eşitmək, “can almaqda tayı olmayan” o gözəlin “həyəcanlı köksünə sığınmaq” üçün onun yaxasında kiçik bir düyməcik olmaq arzusundaır aşiq:

*Kaş sinəndə düyməciyin olaydım,
Gah örtülü, gah da açıq qalaydım.
Sığınaydım həyəcanlı köksünə,
Sinən üstə eşq havası çalaydım.
Gur saçların rəqs edəndə şur ilə,
İlişəydim, tellərini yolaydım,
Kaş sinəndə düyməciyin olaydım.*

*Kaş sinəndə düyməciyin olaydım,
Gecə-gündüz sənə qonaq qalaydım.*

*Növrəstə ay göy üzündən baxanda
Nurlanaydım, nəşə ilə dolaydım.
Odlu günəş canı oda yaxanda
Özüm yanıb sənə kölgə salaydım,
Kaş sinəndə düyməciyin olaydım.*

Hamlet İsxanlı üçün “sevgi ağlın deyil, qəlbin məhsuludur” və elə buna görə də kamil deyil sevgi hissləri, “sevgi ağlı başdan ala da bilər, püxtələşib başa ağıl da qoya bilər”.

*Eşqdə kamillik gəzmə
Sevgi yanlışıq sevər.*

“İçimizdə közərən oddur, yanağa hərarət, gözə parlaqlıq verən möcüzədir eşq”. Sevgisiz, eşqsiz, məhəbbətsiz həyat puçdur Hamlet İsxanlıya görə. Söz azadlığı, can rahatlığı vacib olsa da, insana bəs etmir:

*Çoxu nə istəyir? – Can rahatlığı!
Bəs başqaları nə? – Söz azadlığı!
Bəs sevgi? Onsuz puç deyilmi həyat?
Fəlakət deyilmi sevgi qutluğu?*

Elə ona görə də “İnsan ölür bircə dəfə / Ölsən də öl, sevə-sevə” deyir şair! Dünyada hər şeysiz yaşamaq mümkündür, nə olursa-olsun, tək eşq bizi tərək etməsin:

*Eşq var olsun, dünya tamam tərs getsə də,
Yaşamağa nə var ki!..*

Öz ilahi sevgi hisslərini (Fələk elçi düşsə belə, verməm əlimdən!) ifadə etmək üçün şeirin müxtəlif lirik janrlarından və müxtəlif şeir formalarından istifadə edir Hamlet İsxanlı. Onun “Dedim-dedi”si klassik “Dedim-dedi” şeir şəklinin ən gözəl nümunələri səviyyəsinə səsələnir:

*Dedim: Dodaqların azca aralı,
Dedi: Busələrdən dilim yaralı,
Dedim: Qucaqlaram şıltaq maralı,
Dedi: Səadətə qucağın dolar!*

*Dedim: Canım çıxır sən yeriyəndə,
Dedi: Xoşum gəlir qar əriyəndə,
Dedim: Bədən ölür qəlb kiriyəndə,
Dedi: Ruhun ilə oynar bu qollar!*

Hamlet İsxanlının, öz şeirləri əsasında yazdığı, “Sevgi və Poeziya” adlı məqaləsində poeziyada eşq, məhəbbət, sevginin (*Azərbaycan Sevgi Poeziyası, I-ci kitab. Tərtibçi: Hamlet İsxanlı, Xəzər universiteti nəşriyyatı, 2008*) ətraflı şəkildə şərh edildiyini nəzərə alaraq, biz burada məsələ üzərində geniş dayanmırıq və bircə onu deməklə kifayətlənirik ki, Hamlet İsxanlının “Səni sevdim çox sadəcə”, “Dedim-dedi”, “Gözəldir”, “İkimizdən birimiz”, “Mən ki sənə

demişdim”, “Yadımdamı”, “Sən sevdiyini bir gənc idi”, “Səni çox sevirdim”, “Sənsizlik”, “Unuda bilsəydim səni”, “Düyməciyin olaydım”, “Deyirdim ki”, “Aramızda soyuqluq var” və digər çoxsaylı lirik şeirləri, heç şübhəsiz, Azərbaycan sevgi poeziyasının ən yaxşı nümunələri sırasında yer almağa layiqdir.

İncə təbiətli zərif hisslər şairi

Lap uşaqlıq illərimizdən yay aylarını Ermənistan dağlarında – yaylaqlarda keçirmişik. Ağ-boz göbələklər kimi çay aşağı düzülmiş dəyələrdən görünən “ürək açan mənzərələr”, “şiş ucları buludlarla döyüşən” “Dəli dağ”, “Ağlağan”, “durna gözlü” buz kimi “ayna bulaqlar”, sırhaşır axan dağ çayı, adamın ruhuna sığal çəkən güllü-çiçəkli çöl-çəmən, insanın başını “gicəlləndirən”, bihüşedici kəkotu, qaymaqçıçəyi qoxusu... Rəssamların ən ulusu – Tanrının sehri fırçasıyla yaranmış təkrar olunmaz gözəlliklərdən alıb ilk ilhamını Hamlet İsxanlı poeziyasındakı təbiət mənzərələri.

*Gül ətirli, göy yamaclı
Dik qayalı, bulud saçlı
Dağları seyrə daldardım
Ucalıqdan həzz alardım.*

“Gözümün nuru dağlar / Nurun harda qalıbdır?” deyər darıxır o dağlar üçün şair, “Bir çiçək qoxusu belə qəlbini oynadır”, “Gözəllik önündə lal olur dili”, qələmə sarılır o güllü-çiçəkli çəmənləri yada saldıqca şair:

*Yadımdamı, biz necə də dost idik
Mən cavandım, sən bir körpə o zaman?!
Dərə boyu bir dağ çayı axırdı
Ata-bala – biz əl-ələ verərək
Dağ döşündə ayaqyalın gəzirdik...
Yadımdamı, birdən məni çağırdın
Dedin: güllü basdalama, ay aman?!
Əyilərək
Əllərinlə sığal çəkdi güllərə
Və bu kərə
Ehtiyatla, baxa-baxa yeridik?!
(Ah, necə də gözəl idi
O şafqətli mənzərə!)*

Lakin yalnız xatirələrindəki mənzərələr oynatmır qəlbini şairin, “incə alov tək dikələn lalə”, “çiyin-çiyinə boy atan ağaclar”, “rəng-rəng açan çiçəklər”, “nəşəli sərin axşam” - gördüyü hər gözəllikdən gözü-nə işıq gəlir şairin. Qəlbini göynədir şahidi olduğu hər qəmli mənzərə! Üzüntülü duyğuları, ağrıları içinə çəkir “dəmizdə ağlayan quş”u görəndə, özünü də, bütün cəmiyyəti də, dövlət başçısını da suçlu sayır “həyasından yanaqları allanmış sədəqə yığan gözəl”ə görə!

*Cahandan küsüb gedərdim,
Ya bəlkə üsyan edərdim
Bacarsaydım...
Padşahi da, özümü də suçlu saydım.*

Belə həssas qəlbə sahib bir şairin ana haqqında, ümumilikdə, valideyn-övlad münasibətlərini ifadə edən şeirlər yazmasından təbii nə ola bilər? Ana mövzusu poeziyamızda mərkəzi yer tutan mövzulardan biridir. Anaya yüzlərcə şeir həsr edilib, az qala bütün şairlər bu mövzuda qələmlərini sınaayıblar. Amma, mənə, Hamlet İsxanlının “Ana”sı, Cəfər Cabbarlının “Ana”sından sonra bu mövzuda öz orijinallığı ilə diqqəti cəlb edən, anaya olan ən ülvü hisslərin incə, zərif ifadəsi ilə fərqlənən, ana sevgisinin ilahiliyini göydən yerə endirib insanların-övladların içini bulaq kimi durulducaq o gözüyaşlı hissləri yenidən göylərə yüksəldən ölməz bir poetik nümunədir. Burada, ümumilikdə Hamlet İsxanlı poeziyasına xas bir şəkildə anaya məhəbbət, ana-övlad bağlılığı ən səmimi, ən doğma, hamıya tanış hisslərlə, amma tamamilə yeni ruhda təsvir olunur. Yaşlandıqca, qocaldıqca bizə daha yaxın olur, daha əziz olur bizim üçün “bükülübkiçilmiş” anamız, “kiçildikcə böyüyür oğulun gözlərində” ana, “baş əyir, səcdə edir” ona şair-övlad! Ananın “qocalığı da səssizliyi kimi göynədir içini” şairin, “gücsüzlükdən kiçilir öz gözündə”, ananın “gücsüz əllərinə”, “qayğılı gözlərinə”, “sayğılı sözlərinə” ehtiyac baş qaldırır artıq “yaşca uşaq olmayan” övladın qəlbində və “gücsüzlükdən kəsər qalmayan” sözləri ilə “göynədir içimizi” ananın qocalığına dözə bilməyən şair:

*Yamanca qocaldın, ay ana,
Bükülüb kiçildin;
Kiçildikcə sən böyüdüün gözümdə.
Qarşında baş əydim,
Səcdəgahımsan ümdə.
Qocalıbsan, ay ana,
Yaman qocalıbsan;
Qocalığın da səssizliyin kimi
Göynədir içimi.
Gücsüzlükdən kəsər qalmır sözümdə,
Ay ana...
Gücsüzlükdən kiçilirəm
Öz gözümdə özüm də,
Ay ana...*

*Baxma uşaq olmayan yaşıma,
Əlini çək başıma, ay ana,
Gücsüz əllərinə ehtiyacım var.
Qayğılı gözlərinə,
Sayğılı sözlərinə
Ehtiyacım var, ay ana...
Susma, qurbanın olum...
Danış, ay ana!*

Bu şeirdəki ana-oğul münasibətləri, “Biz iki dost idik” adlı şeirdə, ata-qız münasibətləri ilə davam edir və eyni ülvü münasibətlərə ehtiyac duyur şair-ata qəlbə:

*Hərdən-hərdən bizi ara...
Yaşa dolmuş, kövrək olmuş
Atalara, analara
Qayğı lazım, diqqət lazım, a qızım.
.....
Dost-yoldaşım çox olsa da, a qızım,
Sənsiz yaman rahatsızam, yalqızam
Gəl birlikdə bir çay içək sözə bax –
Mən öləndən sonra inan, a qızım,
Gec olacaq daha məni aramaq.*

Xatirələrdən hörülmüş şair

2016-cı ildə “Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələrindən fraqmentlər: Serqey Yesenin Bakı görüşləri əsasında” adlı məqaləmi dərc olunmaq üçün *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* (“Xəzər Humanitar və Sosial Elmlər Jurnalı”) jurnalına təqdim etmişdim. Həmin məqalə ilə bağlı bir xarici mütəxəssis tərəfindən (Redaktoru H.İsxanlı olan jurnal redaksiyası mütəxəssisin adını mənə bildirmədi) verilən rəylərin birində belə bir fikirlə qarşılaşdım: “Serqey Yesenin Bakıda yazdığı şeirləri ilə onun şəxsi həyatı arasındakı əlaqəni və bunun şairin həyat və yaradıcılığına təsiri məsələlərini araşdırsanız çox yaxşı olar”. Yeri gəlmişkən deyim ki, bu ideya çox ürəyimə yatdı və hazırda məsələ üzərində işləyirəm.

Doğrudan da, şair öz poeziyasında öz həyatını yenidən yaşamırsa, oxucu da şeirlərini oxuyanda, müəyyən mənada, şairin həyatını yaşamırsa, bu poeziya sünidir və oxucunun qəlbinə çətin yol tapsın. Ona görə də, şairin poeziyası, onun şeirləri ilə şəxsi həyatı arasındakı əlaqə, rəbitə, bağlılıq çox maraqlı və vacibdir. Böyük rus şairi Serqey Yesenin ömrünün sonuna yaxın – 1925-ci ilin oktyabrında yazdığı “Özüm haqqında” adlı avtobioqrafik bir yazısında özü haqda qısaca məlumat verdikdən sonra yazır: “O ki qaldı avtobioqrafiyamın qalan hissəsinə, onlar mənim şeirlərimdədir”. Yesenin yaradıcılığı ilə az-çox tanış olan biri kimi deyim ki, bu fikir isbatə ehtiyacı olmayan həqiqətdir. Ancaq bu fikri istənilən şairin yaradıcılığına xas etmək mümkün deyil. Poetik yaradıcılığı ilə müəllifin şəxsi həyatı, şəxsiyyəti, dünyaya baxışı arasındakı əlaqə baxımından, “Ziyarət” poeması və ümumiyyətlə, demək olar ki, bütün yaradıcılığı xatirələr, bu günə münasibət və gələcək haqqında düşüncələrdən hörülmüş Hamlet İsxanlı poeziyası ən bariz nümunədir.

Anadan olduğu doğma kəndini ziyarət edən, “ötən günün havasını pərdə-pərdə dindirən” şairin bütün həyatı gəlib keçir xəyalından, şirin bir həyat nağılı danışıq öz oxucusuna şair, həzin-həzin nəğmələrlə oxucunu ovsunlayır, sona qədər dinləməyə sövq edir bu nağılı. Müəllifin, sanki öz uşaqlıq dastanını yazaraq oxucularına göndərdiyi səmimi məktublar silsiləsidir, bəkirə xatirələrindən hörülmüş bu duyğu çələngi – “ZİYARƏT”.

*Xatirələr! Onlardan hörülmüşəm mən
Nələr olub onlar bilir, bir də fələk.
O gün keçdi! Yaşandı o bircə kərə
Mən vurğunam o əsərə -
O ayrı bir biçimdədir
O bir duman içindədir
Məndən başqa onu heç kəs görə bilməz
Rəssam onu fırçasıyla verə bilməz -
Şairindir, şairlikdir o mənzərə!*

“Xatirələrdən hörülmüşəm mən!” Nə gözəl, nə səmimi! Həqiqətdən hörülmək deməkdir, səmimiyyətdən hörülmək deməkdir xatirələrdən hörülmək! Hələ sağlığında öz el-obasının gözündə peyğəmbərləşmiş Camal Mustafayevin bir sözü mənim beynimə ömürlük həkk olunub: “Ayaqların elindən, obandan, doğulduğun torpaqdan qoparsa, heç vaxt onu yerə möhkəm basa bilməzsən!” “Ruhun doğum yeri kənddir” deyən Hamlet İsxanlının doğmalarına, böyüklərinə, ağbırçəklərə, ağsaqqallara sonsuz hörmətinin, elinə-obasına səmimi bağlılığının bariz nümunəsidir “ZİYARƏT”.

“ZİYARƏT”! Hamıya tanış hissləri yeni ölçüdə, yeni biçimdə təqdim edən, qəlbi yerindən oynatmaq üçün bir zərgər dəqiqliyi ilə ipə-sapa düzülmiş poetik-xatirə tablolar! Doğulduğu torpaq hamı üçün əzizdir, düşünürəm ki, hamı (bədəsil övladlar istisna olmaqla) öz elini-obasını, kənddəki doğmalarını ziyarət edəndə təxminən eyni hissləri keçirir. Amma bu hisslərin şeirə çevrilməsi və bu yolla insanlarda el-oba sevgisinin gücləndirilməsi, böyüklərə, ağsaqqallara, ağbırçəklərə hörmət bəslənməsinin, səcdə olunmasının, geniş mənada, insanlığa, sədaqətə, mərhəmətə, həqiqətə, ədalətə dəvətin poetik təbliği – bu deyilmi poeziyanın, geniş mənada, ədəbiyyatın əsas məqsədlərindən biri? Düşünürəm ki, qəlbqırıq uşaqlıq xatirələrinin (Hamlet İsxanlının xatirələrindəki yanıqlıq motivi, ilk növbədə onun uşaqlıq qəlbqırıqlığından doğan hisslərdir) incə təsviri və insanlığın mənəvi zənginləşdirilməsi baxımından ən nadir poetik nümunələrdəndir “ZİYARƏT”.

Heç bir uydurma hisslər, süni ifadə vasitələri, yalançı mənzərələr, bəzək-düzək elementləri yoxdur burada! Həqiqətdən, səmimiyyətdən yoğrulmuşdur “ZİYARƏT”. Poemanın əsl gücü də elə bundadır. Talenin qədərli uşaq yaşlarından anasından ayrı düşən körpə, nənəsinə sığınır, nənə nəvazişi ilə

böyüyür. Müəllifin, həyatda ən müqəddəs varlığı olan nənəsinin onun üçün yaratdığı dünya ilə (“Öncə nənəm mənə bir dünya yaratdı”) özünün özü üçün yaratdığı dünya arasında (“Arzularla qucaqlaşdı öz dünyamı yaratdığım”) yaşadığı həyatın, sürdüyü ömrün səmimi təəssübü, təəssübüdür “ZİYARƏT”! Vaxtilə, sürgünlərdə “alı zülümü çəkmiş”, “gözləri ilə od görmüş”, lakin vüqarını həmişə sax tutmuş, başsız qalmış bir ailənin, daha doğrusu, böyük bir nəslin ayağa qalxa bilməsi, el-obadakı nüfuzunu və hörmətini saxlaya bilməsində böyük pay sahibi nənəsinin dilindən eşitdiyi sözlər, məsəllər, dualar indi, “Alosmandan o tərəfə, bütün dünyanı gəzib-dolaşmış” bir nəvə-şairin qəlbində və qələmində yenidən canlanır. “Onun sığındığı tanrı / Mənim də allahım oldu / Mən onun – nənəmin Allahını sevdim” deyən şair qəlbi kövrəlir, nazilir, haldan-hala düşür heç vaxt unuda bilməyə-cəyi doğma obrazı canlandırdıqca xəyalında:

*Mən qapıya yetişəndə
Qarşılardı nənəm özü.
Qucaqlaşdı öpüşəndə
Nur saçardı qəmər üzünü.
Sənəsinə döyə-döyə
“Atam-anam sənə” deyər
Dönə-dönə yalvarardı,
Mələkmisəl lütfü vardı.*

Ailənin böyük oğlu kimi ailə başçısının əsas dayacağı, köməkçisi olan və bunu yaxşı anlayan müəllif indi, həyatında silinməz izlər qoymuş o günləri, incə səmimiyyətlə xatırlayır:

*Qışla yazın arasında
Əllərim çat-çat olurdu.
Göz yaşımı saxlamağa
Güc çatmazdı – ağlayardım
Sonra...gücümü toplayıb
Tənəkləri bağlayardım.*

*Nənəm dizinə döyərdi:
“Allah, sən mənə ölüm ver
Uşağım göm-göy göyərdi”.
Mənə tüstülü ocağın
Qabağında yer verərdi,
Nağıldakı Loğman kimi
Yağlayardı əllərimi.*

Sənini qəlbini oynatmadı bu misralar, oxucu? Burada vəsf edilən o epizodların canlı şahidi olmasam da (Hamletlə aramızda 14 yaş fərq var), sonradan böyüklərimdən – qardaşlarımdan, anamdan, nənəmdən eşitdiklərim həmin mənzərələri gözlərim önündə aydınca canlandırır, müəllif kimi, məni də çağırır o günlər:

*Dönə bilsəydim o çağa
Sirdaş olsaydım o bağa –
Qışla yazın arasında
Tənəkləri bağlamağa!*

Xatirələrdən hörülmüş insan ömrünün özü də bir zamanlar xatirəyə çevriləcək və onu tanıyanların-bilənlərin, yaxınlarının, doğmalarının xatirələrindən silindiği zaman yox olacaq, bitəcək o insanın ömür dastanı; xatirələrin ömrü qədərdir hər bir insanın ömrü!

*Getdiyim yol qırılacaq
Bir gün tamam bitəcək.
İçimdəki payız rəngli xatirələr
Yarpaq-yarpaq budağından üzüləcək,
Töküləcək, itəcək
Elə o gün ömrüm sona yetəcək.*

*... Mənə bağlı xatirələr
Seyrələcək, saralacaq, solacaq
Yarpaq-yarpaq budaqlardan üzüləcək,
Töküləcək, itəcək –
Xatirə də bir həyatdır, bir ömürdür
Bir gün o da bitəcək.*

Bir tərəfdən, hər kəlməsində, hər misrasında keçmişlərin izi görünürsə, digər tərəfdən də, bir zamanlar onsuz mövcud olacaq gələcəyi də “olacaq xatirələr” kimi xəyal xəlbirindən süzdürür şair:

*Mən ki, sənə demişdim, gerçəyi itirəndə
Xatirəyə, xəyalə, surətə uyacaqsan.
Təkliyin pəncəsində köksünü ötürəndə
Sevgilər pıçıldayan səsini duyacaqsan.*

*Mən ki sənə demişdim, yuxuda görəcəksən
Ölməmişəm mən hələ, gəzişirik əl-ələ.
Oxşayıb öpəcəksən, oynayıb güləcəksən,
Ayılanda göz yaşın axacaq gilə-gilə.*

Və ya

*Yığılacaq el-oba, qohum-qardaş
Donacaq gözlərdə yaş,
Dərdi bölüşmək üçün
Küsişənlər barışacaqlar o gün.*

*Bilirəm ki, için-için yanacaq
Neçə illər ad günümü anacaq
Ağrıyacaq mənə bağlı könüllər,
Qəbrim üstə qızaraacaq
Qərənfillər, qızıl güllər.*

Amma əsas qorxusu “gündən-günə gözəlləşən bu işıqlı dünyadan” ayrılmaq deyil şairin, yaxınlarının, doğmalarının onsuzluqda çəkəcəkləri qayğılardır, əzab-əziyyətdir, “evinin pozulacaq nizamı”dır, “boş-

luğu hiss eyləyənin göz yaşları”, “yana-yana of dəyənlərin solan yanaqları”, “sanki adət olacaq ağır-ağır köks ötürmələr”dir qorxudan onu:

*Mən öləndə gör nə qədər iş çıxacaq
Məndən sonra gör nə qədər qayğılar var
Sağ qalanları yıxacaq
Onlar...
Məni düşündürən, qorxudan budur
Məni qalanların dərdi qorxudur.*

Düşündürən poeziya

*Düşündürmək üçün, sevdirmək üçün
Ürəkdən ağlatmaq, güldürmək üçün
Hər şair xilqəti sehr yaratmur...
Şeir meydanında mən nəkarəyəm?..
İlhamı qanadsız bir biçarəyəm,
Şeşpərim oynamır, kamanım atmır...
Şeirimin ruhundan qopan dalğalar
Yatmış sahilləri öpüb oyatmur...*

Bu misralar “Etiraf” adlı şeirindədir Hamlet İsa-xanlının. Əslində “külli-ələmi şeirlə anlayan” şairin poeziyası “düşündürən poeziya”nın ən bariz nümunəsidir. Bəlkə də elə bu xüsusiyyətindən irəli gəlmişdir ki, şair bir çox hallarda öz fikirlərini təsdiqdə və ya inkarda deyil, sual formasında ifadə edir. Məhz bu yolla, həyatda olduğu kimi, şeirlərində də daima düşünməyə vadar edir oxucularını Hamlet İsa-xanlı. Bəlkə də bu, Hamlet İsa-xanlı poeziyasının ən əsas, ən güclü xüsusiyyətlərindən biridir.

*Bu dünyaya nə gətirdim?
Bu dünyada nə qoymuşam?*

Və ya

*Doğrumu axıtdım alın tərimi?
Tapdım mı həyatda əsl yerimi?*

Və ya

*Gəl aləmin seyrinə çıx...
Qarşımızda sirli sandıq
Onu açmaq istəməsək
Bəs onda niyə yarandıq?!*

Bu sualları, ilk növbədə, bir elm adamı olaraq, özünə verir şair. Amma bu suallar, daha geniş mənada, insanlığa verilmiş suallardır və bununla “həyata göz açmış hər bir insan mənalı həyat sürməlidir” kimi bir problematik həqiqəti ortaya qoyur şair.

Digər bir şeirində isə bu həqiqət daha açıq şəkildə ifadə edilir:

*Köhnədir bəşər qədər
Düşüncənin gərdişi.
Ömür keçməsin hədə,
Budur xilqətin işi.*

Hamlet İsxanlı poeziyası, eyni zamanda, bu gün konkret cavabı istənməyən, amma həyat var olduqca var olacaq və insanoğlunu düşündürəcək əbədi-fəlsəfi suallarla doludur:

*Başlanğıc olubsa, söylə, o nədir?
Oncə kainatdır, ya düşüncədir?*

*Varmı ədəbiyyət?
Varsa nədir o? Və nədir həyat?*

Kim kimi yaratdı?

Bəzən də oxucunu intizarda qoymur şair, verdiyi sualın yerində cavabını diqqətə çatdırır:

*Nədir ölçü, nədir çəki dünyada?
Sevgi hökm edəydi təki dünyada.*

Burada qadın-kəşi sevgisindən deyil, ümumilikdə insan sevgisindən, insanın insana, öz işinə, həyata sevgisindən söhbət gedir, həyatda hər şeyin sevgi ilə hasil olduğuna işarə edilir, bunun arzusundadır şair.

Bu dünyaya gəlmiş hər bir insanın həyatda bir iz buraxması, məşğul olduğu işdən asılı olmayaraq, mənalı ömür yaşaması, özü də sevgi ilə, haqq-ədalətlə yaşaması – budur Hamlet İsxanlı poeziyasının əsas fəlsəfi qayəsi:

*Bu dünyada iz qoyanlar
Bu dünyadan rahat getsin –
Zamanın yetər gücü var
Nüfuz etsin
Dərinlərdən lap dərinə.
Zaman əlbət qoyacaqdır öz yerinə
Hər bir kəsi.
(Kor deyilmi
Zamana kor dəyənlərin fəlsəfəsi?!)*

Xəlqilikdən gələn poetik zənginlik

Əzəl gündən poeziyada şeirə cazibədarlıq, axıcılıq, yaddaqalanlıq gətirməklə yanaşı, şair xəyalının zənginliyini göstərən elementlərdən - poetik ifadə vasitələrindən, bənzətmələrdən istifadə edilmişdir. Ümumiyyətlə, poeziyanı bənzətmələr olmadan təsvür etmək çətindir. Nəsirəddin Tusi "Əsas üliqitbas" əsərinin (*Tehran, 1380-ci il (2001), İran Milli Kitabxanası*) doqquzuncu məqaləsini bütövlükdə poetikaya həsr etmişdir. Həmin məqalənin ikinci fəslində müəllif təxəyyül və bənzətmənin sirlərindən danışır, onun istifadə üsullarından və ifadə

metodlarından söhbət açır. Bənzətmələr yerli-yerində işlənmədikdə heç bir effekt vermir, əksinə, şeiri sünüləşdirir. "... şairin yalanı yersiz uydurması, bənzətmədən sui-istifadə etməsi rəssamın ata pəncə, şirə nal çəkməsi kimi bir şeydir" (s.663). Bənzətmələrin yerli-yerində, zamanında işlədilməsi isə şeirə gözəllik verir, şeiri daha cazibə-dar edir. Elə ona görə deyiblər: "Ən gözəl şeir yalan şeirdir" (s.663). Burada müəllif yalan şeir dedikdə, məhz yerli-yerində işlədilmiş bənzətməni nəzərdə tutur.

"Sevda məşə", "eşq avarəsi", "qaynar yanaq", "çöllər göyçəyi", "payız rəngli xatirələr", "təklilik havası", "yelqanad xəyal atı", "qarabuğdayı gecə", "məftun könül", "şirindil əğyar", "şeir adlı şiltaq canan" və s. kimi cəlbedici poetik ifadə vasitələri ilə dolu Hamlet İsxanlı poeziyası orijinal, təkrarsız bənzətmələrlə də zəngindir:

*Buludlar tökülən qaş-qabağımdır
Dumanlar dağlara çökən ahımdır.*

*Yer nədir? – Altımda qaynayan vulkan
Göynədir? – Üstümə çəkilən yorğan*

*Aman allah, gördüklərim
Buluddumu, dumandımı?
Tarladırsa, nə dümağdı?
Ya göylərə qarmı yağdı?*

*Asta-asta qar ələnilib
Saçlarımda dondu sanki.*

*Zülmət çəkir pərdəsini, açılır dan,
Alov qalxır yerlə göyün arasından*

*İncə alov tək dikəldi,
Parladı, yandı lələ.*

*Gül ətirli, göy yamaçlı
Dik qayalı, bulud saçlı
Dağları seyrə daldardım.*

*Külək içimə dolardı
Köynəyim yelkən olardı.*

Hamlet İsxanlı poeziyasına xas olan digər maraqlı məqamlardan biri də onun cəlbedici müqayisəli poetik tablolar-mənzərələr yaratmasıdır:

*Vəsfətsək də zirvələri
Dağın ən səfalı yeri
Gül-çiçəkli ətəyidir.*

*Nəşəlidir sərin axşam
Göydə aydır, yerdə sə şam.*

*Ağaclar boy atıb çiyin-çiyinə
Göydə quşlar, yerdə sular oynayır.*

Səma buludludur; işıq qaramtlı.

*Saçımda parlayan ağ dənim
Yox olan günlərimdir mənim.*

*Yelqanad xəyal atında
Göylərə çat,
Mavi səmanın altında
Buludların üstündə yat.*

*Biz yazırıq, yaradırıq sətir-sətir
Bir yandan da vərəq-vərəq ömür bitir.*

*Aşılır rəng-rəng çiçəklər
Açılmayıf keşim bu yaz.*

Atalar sözlərindən, xalq ədəbiyyatından, dünya-görmüşlərin yaddaş poeziyasından bol-bol istifadə edən Hamlet İsxanlı özünün bir sıra beytləri sanki bir zərbi-məsəl kimi səslənir və elə ilk oxunuşdaca hafizələrə həkk olunan bu misraların özünün nə vaxt-sa “atalar sözü” statusu qazanacağına şübhə yeri qoymur:

*Kişiyə ağlamaq yaraşmasa da,
Bəzən ağlamamaq mənə ar gəlir.*

*Alçaq olanlar ucalmaz
Hər yetən tarixdə qalmaz.*

*Qoca tarix təsdiq eylər:
Atılan ox düzgün dəyər –
Bir ittifaq olsa əgər
Oxla kaman arasında.*

*Doğru yolla getmək deyilsə asan
Gərək sağa-sola sapmasın insan.*

*Gözlərim səmada, ulduzda, ayda
Göz görənə əl çatmırsa, nə fayda?!*

*Nə qədər kükrəsə, aşıb-daşsa sel
Qoynunda ram eylər onu dəniz, göl.*

*Sözlər var ki, soğan kimi acıdır
Sözlər də var – başımızın tacıdır.*

*Yoxdur bərabərlik qoca dünyada
Kimi at oynadır, kimi piyada.*

Beləliklə, 20-ci əsrin son onilliyində ədəbiyyata qədem qoyan və bu müddət ərzində poeziyamızda öz xüsusi yerini tutmuş, türk şairi İmdat Avşarın sözləri ilə “söz mülkündə bəzən Füzuli kimi yanıq, bəzən də Koroğlu kimi gur səsin sahibi” (“Hazana Övgü”, 2-ci nəşr, s.9) bir şairin poeziya aləminə qısaca səyahət etdik. Geniş janr çeşidi, mövzu müxtəlifliyi, forma

rəngarəngliyi, məzmun zənginliyi, həmişəyaşar mövzulara yeni ruh verməsi, hiss-həyəcanların səmimi təsviri, lakoniklik və sadəliyin Hamlet İsxanlı poeziyasının ayrılmaz xüsusiyyətləri olduğunun şahidi olduq. Müxtəlif janrlarda, şeir şekillərində (qoşma, bayatı, qəzəl, rübai, satira, poema, yarpaqlar, məcazlar, Sabirsayağı, aşıqsayağı, zarafatyana, xalq mahnısı ruhunda və s.) və müxtəlif şeir formalarında (heca, əruz, sərbəst şeir və s.) yazıb-yaradan Hamlet İsxanlı Azərbaycan şeir ənənələrinə ciddi töhfə verməklə yanaşı, öz yaradıcılığında qafiyə məsələsini xüsusi məqsəd olaraq qoymamış, şeiriyyəti qafiyəyə qurban verməmiş, qafiyəni şeirin öz təbii axarına buraxmışdır.

Azərbaycan şeirşünaslığında bir qədər ənənəvi olmayan bu poetik fənd, ümumilikdə, Səməd Vurğun poeziyasından süd əmmiş, Şəhriyar poeziyasından şirə çəkmiş Hamlet İsxanlı poeziyası timsalında özünü tam doğrultmuş, şeirlərə təbii ruh vermiş, axıcılıq, şirinlik gətirmişdir. Bir yenilikçi şair kimi, həmişə, Azərbaycan şeir ənənəsinə sadiq qaldığı, ənənəvi formalarda yazdığı zaman da ənənəyə qarılıb qalmır, yaratmaq ruhu tərək etmir şairi, yeni mövzular, yeni ifadə vasitələri, yeni ifadə tərzii, yeni poetik struktur kəşf edir, həlim, axıcı ritmik-intonasiyası ilə oxucunu ovsunlaya bilir Hamlet İsxanlı.

Onun yaradıcılığında forma-məzmun zənginliyi, poetik yenilikçiliklə bağlı professor Bədirxan Əhmədli “Ləyaqətin anatomiyası” adlı məqaləsində (“525-ci qəzet”, 5 may 2018) yazır: “Hamlet İsxanlı poeziyasını səciyyəli başqa bir xüsusiyyət onun şeirlərinin yeni düşüncə tərzii və formalardan istifadə etməsindədir. O, hecə yazdığı kimi, sərbəst və ya ritmik sərbəstdə də yazır. Şairin heç bir ənənə cığırına sığışmayan azad, sərbəst ifadə formasıyla seçilən poeziya nümunələri də var ki, burada heca ilə sərbəstin qovuşuğu aydın hiss olunur. Bu cür şeirlərində şair yeni formalar yaratmış olur. Sərbəst şeirin özündə belə daxili bölgülərdə qafiyələrlə şeirin intonasiyasını təmin edir... çağdaş poeziyanı yalnız forma, poetik struktur cəhətdən deyil, həm də məzmun etibarilə zənginləşdirir” (Ləyaqətin anatomiyası. 525-ci qəzet, 5 may 2018).

Hamlet İsxanlı poeziyasında vəsal-hicran, həyat-ölüm, sevinc-kədər, xeyir-şər, keçmiş-gələcək, xatirə-xəyal motivləri bir-birini tamamlayır, səmimiyyət, məsuliyyət, mənəviyyət, ədalət, sədaqət, həssaslıq, mərhəmət kimi insani keyfiyyətlər hakim kəsilir ruhumuza. Görünür, elə bu xüsusiyyətlərinə söykənərək, Hamlet İsxanlı insani, elmi-fəlsəfi və poetik dünyasına yaxından bələd olan prof. Camal Mustafayev onun “Təzadlar” kitabına “Poeziya intellektə qovuşur” adlı giriş məqaləsində (s.21) yazırdı: “Hamlet İsxanlı şeirlərini oxucular özlərinin mənəvi-estetik maraqlarına, zövqlərinə uyğun kəşf edəcəklər”.